

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 21

8. december
2023

Ordet *vildov* findes i Ordbog over Det Danske Sprog, men hverken i Den Danske Ordbog eller i Retskrivningsordbogen. Det er ellers et udmærket og evigt aktuelt ord, der beskriver det fænomen, at nogle mennesker ikke hører det, de ikke vil høre.

Man fristes til at bruge det, når danske sprogfolk samstemmende hævder, at det danske sprog er bomstærkt og på ingen måde truet af engelsk, og når Dansk Sprognævn ønsker at forsimple flertalsformer af substantiver, så man f.eks. ikke længere kan skrive *to e-mail*, men skal anvende det engelske *-s* som endelse i flertal på trods af, at denne ret vidtgående ændring vil skabe endnu større usikkerhed i den danske retskrivning.

I dette nummer af *Sprogkræsen* skriver vi også om de markante ændringer af holdningen til kønnede ord, der er sket de seneste godt 50 år, og vi bringer små artikler om sproglige fænomener som bynavne, betydningstilskrivelse, kamel- og dromedarord og en anmeldelse af bogen *Sproglige tildenser*.

udgives af Den Danske Sprogkreds
på Forlaget Bostrup

Ansvarende redaktør: Lise Bostrup
Layout: Martin Sand Pævatalu
Forsideillustration: Gert Ejton
Illustration: Gert Ejton s. 20 og 29
Fotos: Irina Bjørnø, Lise Bostrup, Maimona
Falkendorf, Michael Falkendorf
og Karin Louise Sigurskjold.
Korrektur: Poul Sørensen og Marianne Ølholm.

Den Danske Sprogkreds' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør),
Karin Louise Sigurskjold (næstformand),
Irina Bjørnø, Michael Falkendorf,
Sven Hansen, Dan Hellum og Ingrid Slott.
Suppleant: Rainer Verhoeven.

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: DenDanskeSprogkreds

Indhold

Siden sidsts. 3

Sproglig udvikling

Lise Bostrup: *Både små og store sprog er truet*s. 5

Karin Louise Sigurskjold: *Dansk Sprognævn er på vej med en ny normering*s. 10

Sprog og køn

Pia Wind: *Det bliver en pige*s. 12

Jesper Siedelman Markussen: *Kønsneutral sprogbrug*s. 13

Bynavne

Karin Louise Sigurskjold: *Bynavne*s. 20

Betydningstilskrivelse

Marianne Ølholm og Lise Bostrup:

Jeg er ikke syg, jeg er bare sygt god til at omfavne livets. 24

Mette Marianne Hess: *Kaffe og café*s. 25

Er du sprogkræsen?

Lise Bostrup: *Har Sverige strakt eller strukket sig langt?*s. 27

Lise Bostrup: *Dromedarord og kamelord*s. 29

Lise Bostrup: *Hvad blev der af ordet vildov?*s. 29

Anmeldelse

Karin Louise Sigurskjold: *Sproglig tænkepause*s. 30

Lise Bostrup: *Sproglige tildenser*s. 31

Den Danske Sprogkreds' program januar - maj 2024s. 32

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange om året.
Papirudgave: 300 kr. pr. år eks. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

Medlemskab

af Den Danske Sprogkreds

250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser og
entré til Sprogkredsens arrangementer
Nordea 2128 0714426052
Mobilpay 26 71 78 37
ISSN 25967347

Siden sidst

Den 15. oktober var der Kulturnat i København. Sprogkredsen holdt et møde om faste vendinger og ordsprog i Klingbjergs Boghandel i Københavns centrum. Karin Sigurskjold, Ellen Strandgaard og Lise Bostrup skiftedes til at tale for de mange gæster fra kl. 18 til 23.

Den 25. oktober 2023 holdt Den Danske Sprogkreds et møde om dansk sproghistorie fra 1948 til i dag. Sprogkredsens formand, Lise Bostrup, holdt et oplæg baseret på et igangværende projekt. Mødet foregik på Kulturstationen i Vanløse. Foto: Mette Marianne Hess.

Sprogkredsen udstillede på Bogforum fra den 3. til den 5. november

Interessen for Den Danske Sprogkreds' stand på Bogforum var stor.

Mange af de besøgende var messegæster, der kom forbi standen og lod sig fange ind af vores udstilling, og her var plakaterne med Gert Ejtons illustrationer til vores bøger om faste vendinger og ordsprog det absolutte trækplaster.

Andre havde kigget på programmet og kom målrettet hen til hal 3, række C stand 037. De havde læst et eller flere af vores debatindlæg i medierne og indledte samtalen med at erklære, at de var meget enige med os i, at der var for meget engelsk i dansk, at der burde gøres op med den passive, deskriptive sprogpolitik, eller at der burde gøres mere ud af undervisningen i dansk sprog i folkeskolen.

10 af gæsterne valgte at melde sig ind, betalte kontingentet på 250 kr., valgte en medlemsbog og fik et par gratis eksemplarer af *Sprogkræsen*.

Der var stor interesse for Sprogkredsen og Forlaget Bostrups stand. Foto: Irina Bjørnø.

Dan Hellum fortalte om hyppige sprogfejl i aviserne. Foto: Lise Bostrup.

Lørdag aften holdt vi reception for modtageren af årets Svanepriis, Hans-Willy Bautz. På billedet ses også Ingrid Slott, Deanie Mofjeld og Lise Bostrup. Foto: Irina Bjørnø.

Sproglig udvikling Både små og store sprog er truet

Af Lise Bostrup

Det er almindelig kendt, at sprog, der tales af relativt få personer, er i fare for at uddø, men er det sandt, at et sprogs overlevelseschance er direkte afhængig af antallet af personer, der taler det?

Årsager til sprogdød

På websiden *The Ethnologue: Languages of the World* anføres det, at der i dag er over 7.000 forskellige sprog i verden, og at over halvdelen af dem tales af under 2 % af verdens befolkning. Disse sprog, herunder det danske, er principielt truet af sprogdød.

Et sprog kan uddø som følge af folkekrig eller massiv undertrykkelse fra en dominerende kultur med et andet sprog, men et sprog kan også dø af mangel på interesse for at bruge og vedligeholde det. Nogle sprog med relativt få brugere kan imidlertid opnå større udbredelse og få flere og flere brugere, og sprog med stor udbredelse kan miste deres betydning og uddø i løbet af ganske få generationer.

Der findes mindst 6.500 forskellige sprog i verden.

Et sprog kan have det rigtig fint, men så går det over til, at du kun snakker det med venner og familie, og til sidst bruger du kun små fraser, udtalte lektor i sprogvidenskab på Københavns Universitet. Lektor Thomas Olander, den 5.12. 2018, Videnskab.dk.

Det er altså ikke bare sprog, der tales af få personer, der er i fare for at ophøre med at eksistere. Sprog, der tales af relativt få personer, kan udbredes, store sprog kan opløses i mindre, og andre kan miste deres betydning, reduceres til hjemmesprog og forsvinde i løbet af få generationer.

Et lille fortrængt sprog kan blive statsbærende

Det litauiske sprog har gennem århundreder været under voldsomt pres fra russisk, polsk og tysk. Sproget har i perioder været forbudt og kun kunnet tales

hjemme, f.eks. måtte man i Sovjettiden udgive bønne- og salmebøger på litauisk skrevet med kyrilliske bogstaver for ikke at vække opmærksomhed ved eventuelle husransagninger.

Det litauiske sprog fik ikke tilføjet ord for nye begreber, der var ikke noget officielt litauisk skriftsprog, og det talte hjemmesprog afveg i høj grad fra område til område.

Da Litauen blev selvstændig i 1991, etablerede man en sprogpolitik, hvor Det Litauiske Sprogakademi gennemgik hele ordstoffet og indførte nye ord af litauisk oprindelse til erstatning for ord af fremmed oprindelse. Et *hotel* hed f.eks. *hotel* på litauisk frem til 1991, men herefter skulle det hedde *viešbutis* som direkte oversat er et *gæstehus*).

I Litauen er det strafbart at bryde sprogløven. En person, der udtrykker sig i et offentligt medie, holder en forelæsning på et universitet eller taler ved større sammenkomster, kan risikere op til 1.000 kr. i bøde for at anvende et russisk eller et engelsk ord eller lægge trykket forkert i etablerede litauiske ord.

Det kan lyde voldsomt, men der er folkelig opbakning bag den strenge sprogpolitik, og det litauiske ordforråd er siden begyndelsen af 1990'erne år for år blevet udviklet og anvendes i dag overalt i den offentlige administration, i alle medier og uddannelsesinstitutioner.

Et lille sprog kan vride sig løs og blive et selvstændigt sprog

Danmark og Norge var ét kongerige fra 1536 til 1814. Sproget var dansk, og det blev så talt i mange forskellige dialekter som f.eks. bergensk og jysk. Efter den norske selvstændighed fik man meget travlt med at definere norsk som et selvstændigt sprog og indskrive dette sprog i landets grundlov. Den norske sprogforsker Ivar Aasen udarbejdede *Det norske Folkesprogs Grammatik* i 1848 og *Ordbog over det norske Folkesprog* i 1850 og hermed havde nordmændene det videnskabelige grundlag for måltrettet at arbejde for at adskille det norske sprog fra det danske.

Udgangspunktet for det ægte norske sprog var dialekterne, og der var og er selvfølgelig store forskelle mellem sproget i Nord- og Sydnorge. Skriftsproget, som kaldes nynorsk, er en konstruktion, hvor man prøver at tilgodese alle dialekterne. *Tal dialekt, skriv nynorsk*, lyder slagordet.

Nordmændene er ikke bare optaget af at undgå at bruge dansk, men har også et helt andet forhold til optagelsen af engelske ord i sproget, og derfor har Norsk Språkråd udarbejdet lister med afløsningsord på hjemmesiden, typisk engelske ord, som får et norsk alternativ.

@ – krøllalfå, babyboom – babybølge, babyboomer – fødselsbølgebarn, baby-shower – babygåvedryss, backup – tryggingskopi, bake-off – halvsteikt bakverk, binge watching – tv-fråtsing, brainstorm – idémyldring.

Kolonisprogene fransk og spansk

Både det franske og det spanske sprog blev udbredt over store dele af verden i kolonitiden.

Fransk tales af mellem 190 og 200 millioner mennesker i Frankrig, Belgien, Schweiz, Luxembourg, Canada, på nogle af de caribiske øer, på Elfenbenskysten i Afrika, i Congo og også som andetsprog i store områder i Asien og USA.

Spansk tales af ca. 60 millioner mennesker i Spanien, men bl.a. også i 19 latin-amerikanske lande, på talrige øer i Antillerne og på Filippinerne.

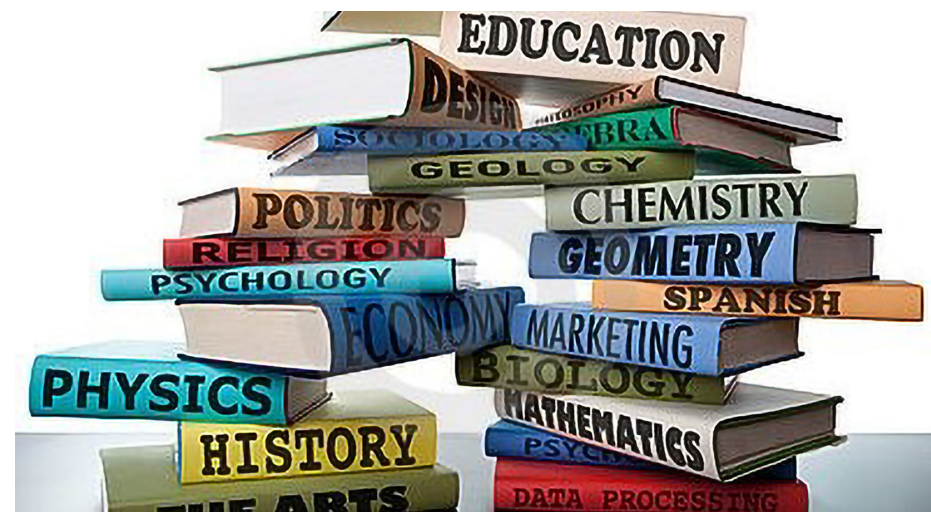
Der er imidlertid stor forskel på sprogpolitikken i Frankrig og Spanien.

Frankrig er det europæiske land, der har den mest markante sprogpolitik. Hvis man siger til en person fra Frankrig, at det franske sprog er grimt og betydningsløst, bliver man stærkt upopulær.

I Frankrig har man en sproglig institution, der ikke bare sidder og tæller ord og indskrifter de mest udbredte stave- og bøjningsformer i en retskrivningsordbog. Det franske sprog reguleres af Det Franske Akademi (L' Académie Française), og akademiet udfører en høj grad af protektionisme og bekæmper den voldsomme påvirkning fra det engelske sprog. Akademiet udsender med jævne mellemrum vejledninger til godt og dårligt fransk sprog med titlen *Dire, ne pas dire* (Sig og sig ikke), og disse vejledninger skal følges af alle offentlige myndigheder.

I 1992 blev der tilføjet en sætning til den franske grundlov (La Constitution), hvor det blev slået fast, at sproget i Den Franske Republik er fransk.

I 1994 kom der så en lov om, at alle offentlige skrivelser skal være på fransk. Der skal tales fransk i medierne, og reklamer, brugsanvisninger og regninger skal være på fransk. Også på arbejdsmarkedet skal al kommunikation foregå på fransk, hvilket vil sige, at kontrakter, stillingsannoncer og alle andre dokumenter skal foreligge på

Når undervisningssproget bliver engelsk, er der fare for, at der ikke udvikles et relevant fagligt ordforråd.

fransk (evt. i oversættelse til fransk). Når der afholdes videnskabelige konferencer i Frankrig, er det på samme måde obligatorisk, at arrangørerne gør det muligt at forstå og udtrykke sig på fransk, eventuelt ved hjælp af tolkning.

Det gamle spanske kolonisprog har udviklet en høj grad af fragmentering i forskellige såkaldte geolekter, altså varianter, der tales i forskellige spanskaltende lande. En *bus* hedder f.eks. *autobús* i Spanien, men *guagua* på Cuba og på De Kanariske Øer *colectivo*.

Forskellen mellem de forskellige varianter opleves af mange spaniere ikke som et problem, men det amerikanske firma Netflix, der leverer online-streaming over det meste af verden, må se anderledes på sagen, for her valgte man i 2018 at sætte spanske undertekster på den Oscarbelønnede mexicanske instruktør Alfonso Cuaróns delvist selvbiografiske film, *Roma*, for det spanskaltende publikum i Europa. Her blev *ustedes*, som er et pronomen, der betyder *I* eller *jer* i Sydamerika, erstattet af *vosotros*, der betyder *I* og *jer*, i Spanien, adjektivet *enojado*, der bruges i betydningen *vred* eller *sur* i Sydamerika, blev oversat til *enfadado*, der bruges om samme sindsstemning i Spanien, og verbet *vengan*, som bruges i betydningen kom i Sydamerika, blev oversat til *venid* med samme betydning i Spanien.

Dette tiltag blev kritiseret, men det er ifølge den spanskfødte lingvist Lucas Ruiz, der underviser på Aarhus Akademi og skriver om spanske forhold, et faktum, at et flertal af de spanskaltende i Latinamerika i dag ikke længere identificerer sig med det sprog, man forbinder med spansk i Europa, og derfor ikke ser nogen grund til at orientere deres valg af udtale, ordforråd og grammatik i forhold til en europæisk spansk norm.

De forskellige spanske geolekter udvikler sig kort sagt længere og længere fra hinanden, og det spanske sprog er langt mere truet af fragmentering end det franske.

Det danske sprog er også truet

Danskere ynder at tale om Danmark som et lille sprogområde, men interessant nok omtales dansk ikke som "et lille sprog". Men det danske er faktisk godt på vej til at blive et lille sprog i den forstand, at ordforrådet bliver mindre og mindre dækkende.

I stedet for at prøve at skabe nye ord til nye begreber overtager vi i langt højere grad end de øvrige skandinaver ukritisk engelske ord i sproget og udtaler og bøjer dem som på engelsk. Vi opholder os på *locations*, søger *safe spaces*, *shopper* og foretrækker, at en vare er et *offer* eller en del af et *sale*. Samtidig lader vi de engelske ord komme ind og erstatte allerede eksisterende ord og lader betydningen af engelske ord smitte af på de danske ords betydning. (Se artiklen *Betydningstilskrivelse* s. 31.)

Denne optagelse af ord og fraser er imidlertid for intet at regne i forhold til tabet af hele betydningsområder. På de højere læreanstalter læses en meget stor del af stoffet på engelsk, og de studerende skriver ligeledes deres ph.d. og øvrige afhandlinger på engelsk.

Forelæsninger og konferencer afholdes på engelsk, og når danske forskere taler sammen, anvender de ofte de engelske betegnelser.

Det er naturligvis godt for forskningen som sådan, at man kan drage nytte af resultater fra hele verden, men problemet er, at der slet ikke udvikles et dansk

ordforråd til at dække faget. Denne mangel på et relevant ordforråd skaber kommunikationsproblemer, når f.eks. læger, ingeniører og gymnasielærere bliver nødt til at betjene sig af de engelske betegnelser. Også på mange arbejdspladser i Danmark er kommunikationssproget engelsk, og det giver alt andet lige dem, der taler engelsk som modersmål eller har gået i dyre privatskoler i udlandet, en fordel for at byde over de danske kolleger mht. indflydelse og karriere.

Besyderligt nok er det ofte almindelige mennesker, der har lyst til at forsvare det danske sprog mod at blive et lille, udhulet sprog i et lillebitte sprogområde.

Deres protester afvises ofte af lingvister, der siden de glade 1960'ere har opfattet sig selv som både kloge og progressive, med to hovedargumenter.

Det ene går på, at det, almindelige mennesker i høj grad opfatter som danske ord, i virkeligheden er nedertyske ord. Det er korrekt, at der i 1500-tallet blev optaget en lang række ord fra det nordtyske område, og at ord som *bager*, *arbejde* og *begynde* stammer fra tysk. Men disse ord er i dag fuldt integrerede i det danske sprog med hensyn til udtale, bøjning og stavelse, og derudover forekommer det mig besynderligt at argumentere for, at et sprog, der engang har modtaget mange ord fra et sprog, har mistet sin uskyld og derfor lige så godt kan fortsætte med at optage store mængder af ord fra et bestemt sprog.

Det andet går på, at et sprog udvikler sig af sig selv:

Mit budskab til krakilerne er, at om vi så hopper eller springer, så ændrer sproget sig alligevel. De mekanismer, der får sproget til at ændre sig, har været de samme, siden vi sprang ned fra træerne. (Sprogforskeren Ole Lauridsen, lektor på Aarhus School of Business i Berlingske Tidende den 25. juli 2013.)

Og i forlængelse af denne tro på sproget som en selvudviklende organisme finder man også en skråsikker afvisning af bekymringen for vores fælles sprog:

Det danske sprog er ikke ved at uddø. Langtfra faktisk. Dansk er tværtimod et af verdens stærkeste sprog. Sprogforskeren Adam Hyllested den 27. oktober 2014 i BT.

Det kan forekomme besynderligt, at sprogforskerne i en tid, hvor det danske sprog helt indlysende er trængt ud af mange forskningsområder, og hvor der optages engelske ord og engelske bøjningsformer i sproget, samtidig med at mange eksisterende danske ord får tilskrevet nye engelskinspirerede betydninger, kan hævde, at der ikke er nogen fare på færde. Det ligner et svigt.

Sprogkredsen udgav i 2017 bogen Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i Danmark – og ude i verden. Bogen er en introduktion i sprogpolitik i forskellige lande.

Dansk Sprognævn er på vej med ny normering af den danske retskrivning

Af Karin Louise Sigurskjold

Kigger man på Dansk Sprognævns hjemmeside under *Nyt fra Sprognævnet* 2023 i artiklen *Normering af flertals-s i dansk, svensk og norsk retskrivning* skrevet af seniorforsker Margrethe Heidemann Andersen, får man at vide, at Sprognævnet har ændret holdning til det engelske flertals-s i engelske låneord og nu accepterer den engelske flertalsform i dansk.

Det betyder, at flere engelske låneord skal eller kan ende på -s i flertal, nogle gange på bekostning af en dansk flertalsform. Det vil vi få at se i den næste udgave af Retskrivningsordbogen, der udkommer i 2024. Ordet *band* (som i et *rock-band*) er således et af de ord, der indtil nu har kunnet hedde *band* også i flertal på dansk, men som ifølge Margrethe Heidemann Andersen fremover skal ende på -s i flertal. Den bestemte flertalsform skal være *bandene* og ikke *bandsene*, som, hvis flertalsformen er *bands*, ville være den normale måde at danne bestemt flertal på dansk. Andre eksempler fra artiklen er ordet *boomer*, der både kan hedde *boomere* og *boomers* i flertal, og igen kun *boomerne* i bestemt form i flertal.

En *story* (som på et socialt medie) kan nu både hedde *stories* og *storyer*, men kun *storyerne* i bestemt flertal. Der kommer til at blive mange opslag i Retskrivningsordbogen fremover med hensyn til flertalsformerne af engelske låneord, for det er da ikke lige til at se det, hvis man ikke lige ved det.

Holdningen til eget sprog i Sverige og Norge

I Sverige har de Det Svenske Akademi, der stadig holder fast i grundprincippet, at låneord i svensk i videst muligt omfang skal tilpasses det svenske stavnings- og bøjningssystem. Af denne grund forsøger Akademiet at forhindre udbredelsen af det engelske flertals-s. På skrift frarådes samme flertals-s i mere formelle tekster.

Efter afslutningen af 2. verdenskrig steg fødselsraten i USA og Europa så drastisk, at man talte om et babyboom, og i slutningen af 1990'erne fandt vittige medlemmer af de yngre generationer på at omtale personer, der var født mellem 1946 og 1964 for boomere. På dansk er det ifølge ordnet.

dk muligt bruge både den engelske flertalsform boomers og den danske boomere, men Dansk Sprognævn angiver i Retskrivningsordbogen udelukkende formen boomere. Den nye generationsbetegnelse blev for alvor kendt gennem den britiske tv-serie *Boomers* fra 2014.

Ordet *boomer* er en engelsk betegnelse for en person, der er født mellem afslutningen af 2. Verdenskrig og 1966.

Norsk Språkråd har på lignende måde været kritisk over for det engelske flertals-s og insisteret på norske endelser i flertal, selv om Margrethe Heidemann Andersen mener at spore en vis opblødning på dette punkt selv hos nordmændene. Dansk Sprognævn mener nu noget andet om brugen af engelsk flertals-s.

Dansk Sprognævns holdning

Nu retter Dansk Sprognævn sig udelukkende efter sprogbrugen, og Margrethe Heidemann Andersen skriver:

Kan vi se at engelsk flertalsform bruges blandt gode og sikre sprogbrugere, indfører vi som udgangspunkt flertalsformen i Retskrivningsordbogen, og så må vi leve med at bestemt forms flertal ikke nødvendigvis er givet på forhånd.

Dette synspunkt kan måske formuleres på en anden måde. Eftersom de sprogsikre danske sprogbrugere tilsyneladende konkurrerer om at få flest mulige engelske ord og vendinger ind, når de taler dansk sammen, vil de naturligvis også bruge de engelske flertalsformer for at lyde mere autentiske. Derfor vil det engelske flertals-s, der er et fremmedelement i dansk grammatik, automatisk vinde indpas, og Sprognævnet har så besluttet, hvad den bestemte flertalsform skal hedde. Det må vi så leve med ifølge Margrethe Heidemann Andersen, og det kan vi jo nok også. Ville det nu alligevel ikke være mere hensigtsmæssigt simpelthen at vedtage, at låneord i flertal beholder samme form som i ental, f.eks. *en e-mail*, *to e-mail* og dermed *alle e-mailene* med mindre den danske -e eller -er-endelse er mere nærliggende som i *en burger*, *flere burgere*, *alle burgerne* eller *en baby*, *flere babyer*, *alle babyerne* af den simple grund, at det lyder mere dansk og passer ind i det danske sprogsystem?

Danske endelser kan også være tilladte

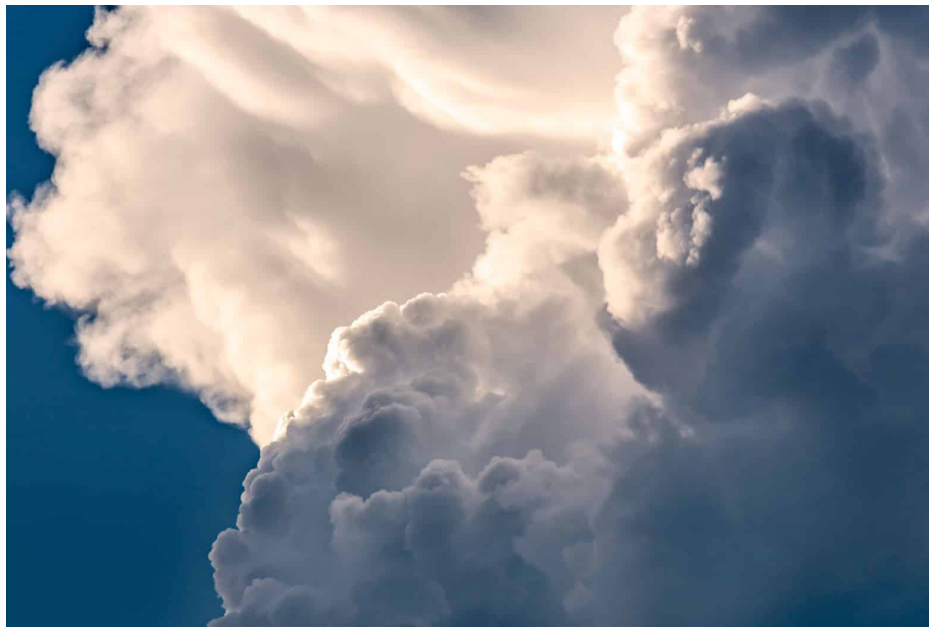
Afsluttende i artiklen skriver Margrethe Heidemann Andersen:

Vi holder os dog stadig for øje at dansk flertalsbøjning også skal være en mulighed hvis den er udbredt, og i sådanne sammenhænge har vi indført danske bøjningsformer ved siden af engelske bøjningsformer.

Et eksempel herpå er en *hipster*, der indtil nu kun har kunnet hedde *hipsters* i flertal, og *hipsterne* i bestemt flertal, men som nu også kan hedde *hipstere* med dansk flertalsendelse. Et andet eksempel er *fastfood*, som nu kan findes i bestemt form: *fastfooden*.

Argumentationen forekommer mig underlig omvendt. Hvis tilstrækkelig mange danskere bruger danske endelser, kan vi godt indføre dem ved siden af de engelske. Med fare for at blive kaldt nationalistisk eller puristisk og meget andet uønskeligt, tillader jeg mig at spørge, om ikke Dansk Sprognævn burde gå ud fra de danske bøjningsmønstre og ikke indføre fremmede bøjningsformer ved siden af de danske?

Det er fint, at Sprognævnet træder i karakter og melder ud, hvad vi fremover bør skrive, men jeg synes, at nævnet retter alt for meget ind efter det engelske.

Sprog og køn Det bliver en pige

Når den næste storm rammer Danmark, ved vi med sikkerhed, at den får et pigenavn – og vi ved også hvilket bogstav stormnavnet skal begynde med.

Af Pia Wind, DMI, november 2023

Mens du læser *Sprogkræsen*, kan det meget vel være, at det stormer og suser udenfor. Er det en rigtig storm, der opfylder nogle helt særlige kriterier for at være en storm, bliver den navngivet af Danmarks Meteorologiske Institut, der suverænt står for navngivningen af alle danske storme. Sådan har det været siden 2013, hvor en klimaminister besluttede, at det var på tide at kunne kende forskel på stormene, da det er vigtigt for myndighederne, at der er et entydigt navn, især da flere vejrsystemer samtidigt kan være på spil, hvilket netop i 2013 gav en uheldig beredskabsmæssig og mediemæssig situation, da tre samtidige storme satte kurs mod Danmark, og dermed gav anledning til unødigt forvirring og tab af kostbar tid.

De kriterier, som DMI benytter i forhold til navngivning er, at navnet skal være forholdsvis kort eller med få stavelser, så det fungerer godt i mediernes overskrifter,

at det skal være nemt at udtale og stave, og at det også skal fungere godt som #hashtag på de sociale medier. *Lykke* vil f.eks. ikke være et særligt godt valg, da navnet også betyder noget andet. Det vægtes også lidt, at mange hedder det pågældende navn, og at det ikke kan virke stødende, f.eks. kommer der ikke til at være en *Margrethe*-storm – eller en *Mette*-storm.

Reglerne for navngivning af storme er nu fastlagt i et samarbejde mellem alle europæiske meteorologiske institutter, og man har besluttet, at en storm navngives i dens “fødselsområde”, altså i det geografiske område hvor den er opstået, samt at stormen bibeholder dette navn, mens den f.eks. måske bevæger sig fra De Britiske Øer ind over Danmark og videre ind i Sverige.

Eneste undtagelse fra hovedreglen, at stormen har det samme navn overalt, er dog, hvis navnet på en storm er svært at udtale i Danmark. Det kan være et stormnavn på gælisk f.eks. *Méabh*, og så er det ligeledes vagthavende meteorolog på DMI, der finder det næste stormnavn.

Der veksles mellem drenge- og pigenavne. Da den seneste storm i Danmark hed Otto, bliver den næste storm en pige med begyndelsesbogstavet P.

I de seneste par år har gæster på Kulturnatten kunnet stemme på det næste stormnavn.

Siden 2013 har følgende navne været brugt til storme i det danske område: *Alan, Bodil, Carl, Dagmar, Egon, Freja, Gorm, Helga, Ingolf, Johanne, Knud, Laura, Malik, Nora* og *Otto*. Kunne man håbe på en *Pia*-storm?

Kønsneutral sprogbrug

Kønsneutral sprogbrug er et generisk udtryk, der omfatter ikke-sexistisk, inkluderende eller kønsretfærdig sprogbrug. For at behandle alle køn lige er der siden 1980'erne gjort bestræbelser på at foreslå en kønsneutral/kønsretfærdig/ikke-sexistisk sprogbrug, så køn er privilegeret, og fordomme mod et køn ikke videreføres.

Af Jesper Sidelmann Markussen

Jobtitler og stillingsbetegnelser stammer fra en tid, hvor der var deciderede kønsopdelte jobs, og i dag bliver disse titler rask væk erstattet af noget neutralt: *Formand* bliver til *forperson* osv. Visse universiteter er endda gået så vidt, at kønsspecifikke ord forbydes. På CBS i København faldt det f.eks. en kvindelig underviser med anden etnisk baggrund end dansk for brystet, at man sang *Den danske sang er en ung blond pige* ved et internt møde.

Alt dette i vores iver på ikke at støde nogen.

Sproget er i stadig udvikling, og det skal det også være, men af og til kan man godt frydes lidt over gode gamle begreber, som stadig hænger ved. Nuvel, disse

kunne sikkert godt neutraliseres, men faktisk virker de allerbedst, når man bruger dem i deres oprindelige form, som det ses af min lille fiktive fortælling, hvor jeg har anvendt en hel række herlige kønsrelaterede ord og udtryk.

Mona og Morten er ude at køre en tur. På vej hjem kører de forbi søerne og lægger mærke til *Irmahønen* og bliver lidt vemodige over, at *Irmapien* ikke er der længere. For at undgå at ramme de mange cyklister, foretager de et *herresving* ind på villavejen og parkerer i garagen, hvor der hænger en folde-ud-pige på væggen. En rigtig *drengerøvsgarage* med masser af *mandehørm*.

Da de kommer indenfor, laver de kaffe i den gode, gamle *madam* Blå. Bagefter snupper Mona sig en lille *morfar*, mens Morten er i køkkenet for at lave salat med *mormordressing*, som passer så godt til *jomfruhummer*. Til dessert skal de have *søsterkage* eller måske hellere *bondepige* med slør? Nåja, for resten, *pipans* skal da også lige have en frisk *hirsekolbe*.

Efter maden fortæller Morten *farjokes*, mens Mona forsøger at hænge et billede op. Joh, han er en rigtig *hyggeonkel*, "Ræk mig lige den der *fætter* i værktøjasken", siger hun. Han rækker hende skruetrækkeren og siger: "Lav det nu pænt, du er jo ikke en *sjuskedorte*."

Senere sidder de og *prinser* den i sofaen og ser en film om canadiske *kongeørne*. Der er ild i pejsen, og det brænder godt, kan de se ind gennem *marieglaset* foran pejsen. Orkideen – en *fruesko* – i vindueskarmen har fået bladlus. "Vi må se at finde nogle *mariehøns*", siger Morten, "de elsker bladlus". Til gengæld står *jomfrugræsset* flot, og morgenfruerne lyser smukt op med deres gule og orange farver i haven. De fejler ingenting. "Uhh, jeg kunne godt spise noget lækkert", siger Morten og henter *mariekiks* og *dameskrå* i *karlekammerskabet*.

Pludselig kommer der nogen forbi vinduet: en *galfrans* på en *væltepeter*. "Uha, det turde jeg ikke", siger Morten, "men jeg er også lidt af en forsigtig~~per~~, og jeg skulle jo nødig vælte og skrabe knæet, så det bliver nødvendigt med *tøsejod*."

"Skal vi spille kort – hvad med *sorteper*?", spørger Mona. "Njah, jeg er lidt skidt~~mads~~. Jeg kunne jo egentligt godt *mande* mig op, men jeg vil egentlig hellere bare slappe af. Hør, kunne du ikke lære mig at strikke?", svarer Morten. Mona viser ham, hvordan man skal gøre, men det går ikke helt så let. Mona griner "*Herregud*, det er jo nærmest kun *kallingeknuder* og ikke ret og vrang".

"Jeg har jo ikke en *kinamands* chance for at lykkes med det her. Godt, at garn trods alt ikke koster en *herregård*", siger Morten og smider det hele i skraldespanden.

"Jeg tror bare, jeg går i seng", gaber Morten og giver Mona et *tantekys* på panden. "Ok", svarer Mona, "jeg kommer også, men jeg vil lige smøre mig en natmad med *fedtegrever*, mens jeg ser afsnittet om *barnebrude* færdigt.... Og husk nu at bede dit *fadervor*".

Jesper Sidelmann Markussen er projektleder hos Nykredit.

Stillingsbetegnelser og køn

Professioner som eksempel

Af Lise Bostrup

Helt tilbage i middelalderen begyndte der at dukke professionsbetegnelser op. Nogle af dem var danske, andre som f.eks. *bager*, *købmand* og *håndværker* var fordanskninger af plattyske ord svarende til *Bäcker*, *Kaufmann* og *Handwerker* i dag, og atter andre stammede fra latin som f.eks. *universitet* og *professor* eller græsk som f.eks. *biskop*.

Op gennem tiden blev der importeret franske ord som *fromage*, *restaurant*, *niveau*, *jaloux* og *journalist*, og efter 2. verdenskrig kom der gang i importen af engelske ord som *office assistant*, *sourcer*, *finance accountant* og *key account manager*.

Mange substantiver, der anvendes som stillingsbetegnelser, er kønnede og altså tilknyttet enten mænd eller kvinder. Kønnen kan enten fremgå af et ord, der indgår i stillingsbetegnelsen, eller af et suffiks.

Sammensatte substantiver

De sammensatte ord, der betegner stillinger, som mænd kan bestride indeholder typisk ordene: *-mand*, *-fader*, *-svend*, *-karl*, *-knægt* og *-dreng*, og de ord, der betegner stillinger for kvinder, indeholder: *-kvinde*, *-dame*, *-kone*, *-moder* / *-mor*, *-jomfru*, *-frøken*, *-pige* og *-kalling*.

De mandlige betegnelser afspejler alder, de kvindelige afspejler både alder og social position. Stillingsbetegnelser med *-dame* var finere end dem med *-kone*, og helt i bunden var dem med *-kalling*.

Der findes ikke stillingsbetegnelser med *-kvinde* før efter 1970, hvor der kom *forkvinder* og *erhvervskvinder*, og *spåkonerne* blev til *spåkvinder*.

Ordene dækker ikke hinanden parvis. Ordet *kogekone* modsvarer ordet *kok*, men en *kogekone* vil typisk være knyttet til at lave mad i private husholdninger og få mindre i løn end en *kok*.

Her er nogle eksempler:

I et forsøg at fremme ligestillingen mellem mænd og kvinder opfandt man i 1980 forkortelsen m/k, som skulle anvendes i annoncering efter arbejdskraft. Ordene rengøringskone og rengøringsdame måtte ikke længere bruges. Efter 1980 hed det rengøringsassistent m/k.

Hankøn

Mand

købmand, brandmand, formand, flyttemand, målmand, arbejdsmand, skraldemand, hofmand, kontormand, herremand

Fader

skriftefader

Svend

murersvend, tømrersvend

Karl

forkarl, staldkarl, avlskarl, bondekarl, gårdskarl, kørekarl

Knægt

staldknægt, rideknægt, landsknægt

Dreng

bydreng, stikirenddreng, flaskedreng, mælkedreng

Asymmetri

Der findes nogle tilfælde af symmetri som f.eks. *hofmand* – *hofdame*, *kontormand* – *kontordame*, *bydreng* – *bypige*, men i langt de fleste tilfælde er der tale om stillinger, som udelukkende kan bestrides af enten en mand eller en kvinde.

Ordene i denne gruppe afspejler et meget kønsopdelt samfund.

Afledte substantiver

Man havde også både mandlige og kvindelige stillingsbetegnelser, der var skabt ved afledning.

Rodaflødninger

Rodaflødninger er dannet af verber, men uden tilføjelser af suffikser.

Hunkøn

Kvinde

bedekvinde, politikvinde, forkvinde, forligskvinde

Dame

rengøringsdame, kontordame, kassedame, klinikdame, anstandsdame, garderobedame, hofdame

Kone

rengøringskone, kogekone, vaskekone, vågekone, spåkone, lugekone

Kælling

rejekælling, sildekælling, rendekælling

Moder / mor

husmor, madmor, jordemoder / jordemor

Jomfru

smørrebrødsjomfru, kahysjomfru, bagerjomfru

Frøken

skolefrøken, spillefrøken, klinikfrøken

Pige

stuepige, sypige, barnepige, roepige, glædespige, gåsepige, bypige

Stillingsbetegnelsen *kok* er afledt af verbet *at koge*; stillingsbetegnelsen *bud* af *at byde*. Rodafledninger anses for at være mandlige. Hvis man ønsker at tale om kvinder med disse erhvervsfunktioner, må man tale om *kvindelige kokke* og *bude*.

Suffiksaflødninger

Suffikser er elementer, der kan sættes efter andre ord og derved skabe en ny betydning. Suffikser, der anvendes til at skabe erhvervsbetegnelser, er enten mandlige eller kvindelige. Bortset fra suffikset *-er*, der både er dansk og tysk, er alle andre suffikser indlånt fra tysk, fransk, latin eller græsk.

Hankøn

Aflødninger med -er

(dansk og tysk)

lærer, husholder, rytter, jæger, skuespiller, maler, tømrer, sygeplejer, elektriker, snedker

Aflødning med -mager (tysk)

skomager, hattemager, billedmager, pølse-mager, urmager, parykmager

Aflødning med -ling (tysk)

lærling

Aflødning med -ant og -ent (græsk)

fabrikant, kommandant, demonstrant, ekspedient, docent, dirigent, skribent

Aflødning med -ør og -tør (fransk)

frisør, sufflør, chauffør, inspektør, stukkør, ekspeditor, direktør

Aflødning med -tor og -sor (latin)

doktor, lektor, rektor, konditor, revisor, professor

Aflødning med -ist

(latin og græsk via fransk)

mejerist, modist, pianist, violinist

Aflødning med -ær

(latin via fransk)

sekretær, kommissær, missionær

Aflødning med -ent (latin)

præsident, student, assistent

Hunkøn

Aflødning med -inde (tysk)

lærerinde, forstanderinde, sangerinde, skuespillerinde, danserinde, telefonistinde

-inde i betydningen gift med

hofjægermesterinde, konsulinde

Dobbelte aflødninger med -ske

husholderske, sygeplejerske, syerske, hattemagerske, handskemagerske

Aflødning med -esse og -isse

baronesse, prinsesse, abbedisse.

Aflødning med -trice (fransk)

servitrice, ekspeditrice, inspektrice, direktice

Aflødning med -øse (fransk)

massøse, suffløse

Højere grad af symmetri

Systemet med suffikser giver muligheder for at danne flere betegnelser for kvindelige erhvervsudøvere, men selvom afledninger som *lærer – lærerinde, husholder – husholderske* og *ekspedient – ekspeditrice* beskriver mandlige og kvindelige udøvere af samme erhverv, er en *direktrice* ikke en *kvindelig direktør*, men en kvindelig leder af en afdeling i en forretning.

En *hofjægmesterinde* er ikke en kvindelig *hofjægmester*, men en kvinde, der er gift med en *hofjægmester*, men *prinsesser* og *baronesser* kan både være født adelige eller adeligt gift.

Ved *frisør* taler man om *damefrisør* og *herrefrisør*, men her er det kundens køn, der er tale om. Ordbog over Det Danske Sprog angiver både *frisøse* og *frisørinde* som betegnelser for kvindelige udøvere af frisørfaget, men de er ikke medtaget i de moderne ordbøger. Forfatteren Dorothea Biehl brugte ordet *jægerinde*, og i Moths ordbog finder vi ordet *jægerske*, men ingen af disse ord er gangbare i dag.

De kønnede betegnelser afvikles

De kønnede betegnelser blev problematiseret i 1960'erne, hvor der var oprør mod kønsrollemønstret. Idealet var at afvikle de kønnede former.

I 1978 vedtog folketetinget en ligebehandlingslov, der trådte i kraft den 1. 7. samme år. § 6 handlede om sproget:

Det må ikke ved annoncering angives, at der til ansættelse eller erhvervsuddannelse m.v. søges eller foretrakkes personer af et bestemt køn.

I kølvandet på denne bestemmelse konstruerede man en lang række nye betegnelser. Der var fire mønstre:

Et eksisterende ord anvendes for begge køn

lærer / lærerinde – lærer

skuespiller / skuespillerinde – skuespiller

Et kønnet ord erstattes med et neutralt ord

bydreng / bypige – bybud, barnepige – babysitter, glædespige – prostitueret

rengøringsdame, rengøringskone – rengøringsassistent

kontordame – kontorassistent, kassedame – kasseassistent,

telefon dame – telefonassistent

Ordet anvendes traditionelt, men med et efterstillet m/k

M/k står for *mand/kvinde*, og hvis det anføres i en stillingsannonce, betyder det, at både mænd og kvinder opfordres til at søge stillingen. Forkortelsen opstod i 1980 i kølvandet af ligebehandlingsloven.

Lærer m/k, ekspedient m/k, husholder m/k.

Ordet mand erstattes med kvinde

forkvinde, næstforkvinde, forligskvinde, forretningskvinde, erhvervskvinde, bagkvinde (1986)

Ordet mand tilføjes suffikset – inde

formandinde, landsmandinde

De toneangivende kvinder brød sig heller ikke om at bruge det maskuline pronomen *han* som fællesbetegnelse for mennesker, så her opstod der også en løsning med skråstreg: *han/hun*.

Endelig kunne man nævne den besynderlighed, at man i ligeberettigelses navn fastfros ordet *sygeplejersker* til at være en betegnelse for personer af begge køn med en bestemt uddannelse, og den maskuline pendant *sygeplejer* blev fastsat til at være en betegnelse for en mand eller en kvinde med en lidt lavere uddannelse.

Den 16. december 2023 skulle håndboldholdet Team Sydhaussøerne spille mod Aarhus HC i Rødby. De selvbevidste håndboldherrer fra Lolland og Falster optrådte i Lolland-Falsters Folketidende med en advarsel til de jyske spillere: De kunne bare komme an, for de lokale spillere havde trænet sindssygt godt! Du kunne også have skrevet sygt godt eller vanvittig godt.

Navnet på krigs- og tordenguden Thor findes i Thorsager, Thorsted, Thorshøj, Thorsø, Thorskov og Torslunde ligesom i den færøske hovedstad Thorshavn.

Bynavne

Af Karin Louise Sigurskjold

I modsætning til personnavne og firma- og produktnavne, der ofte er påvirkede af individuel smag og tidens mode, er stednavne så som byers navne så gamle og etablerede, at de forekommer uforanderlige. Men undersøger man et gammelt bynavn ved at se på de enkelte dele, navnet består af, vil man se, at navnet som regel har undergået forandringer i tidens løb. Det kan skyldes ændringer i grammatiske endelser og stavemåder gennem tiden, bortfald af hele stavelser, eller navneændringer på grund af opnået status af købstad.

Forskel i tid

I mange byers navne indgår hedenske personnavne, som i mellemtiden er gået helt i glemmebogen så som *Manne*, *Luse*, *Hather*, *Ender*, *Wimer* og *Andor*. *Vemmelev* er således *Wimers lef*, hvor *lef* er en persons jordbesiddelse.

Vi er mere bekendt med de gamle nordiske gudenavne som *Odin* og *Thor*, der f.eks. indgår i *Odense* og *Thorsager*, men i de fleste tilfælde er der tale om personnavne, der er afledt af et gudenavn så som *Odinkar* og *Thorsten*, idet man aldrig navngav en person direkte efter en gud på den tid, hvor man troede på de hedenske guder.

Menneskers bebyggelser vil derfor normalt heller ikke opkaldes direkte efter guderne, men *Odense* er *Odins vi* (helligdom), og *Thorsager* er *Thors ager* eller opdyrkede område. Guders navne kan imidlertid godt indgå direkte ved naturforhold: *Tisvilde* er således *Tirs væld* og *Frølund* *Frejas lund*.

To led

De fleste danske byers navne består af to led: et forled og et efterled. Begge ord er som regel substantiver som i *Roskilde*, hvor *Roars* er et egennavn i genitiv efterfulgt af substantivet en *kilde*. Ar i *Roar* falder så efterhånden ud på grund af den manglende mundrethed.

Der findes navne, der består af et adjektiv og et substantiv, så som *Rødkilde*, men de er få. Tillægsord som *magle* eller *møgel* (*stor*) og *lille*, *øvre* og *nedre*, *nørre* og *søndre* er til gengæld almindelige og indgår i byers navne som i *Møgeltonder* og *Sørbymagle*.

Bynavne med en stavelse

Der findes også byer med én stavelse, men de er som regel blevet sammentrukket af to led i tidens løb, f.eks. *Gamsted*, der bliver til *Gamst*.

Efterled om bebyggelsens art

Efterledet betegner ofte en form for bebyggelse: *-by*, *-bøl*, *-gård*, *-sted*, *-torp* og sættes enten sammen med et naturforhold: *bjerg*, *skov*, *sø* osv. eller med en persons navn, det vil sige grundlæggeren af byen eller den oprindelige ejer. *Torp* er et gammelt ord, der svarer til det tyske ord *Dorff* for en landsby. En *torp* er udrundet fra en anden by. Derfor er *torper* altid mindre byer. Ordet *torp* udvikler sig til endelserne: *-trup*, *-drup*, *-rup*, *-tarp* og *-terp*. Disse bynavne blev især dannet med personnavne.

Efterledet om naturforhold

Bynavne kan også bestå af to naturforhold, så som *Stenbjerg*. Her har grundlæggeren boet *ved stenbjerget*, men præpositionen *ved* er blevet for besværlig at have med og substantivet i ubestemt form er gået hen og blevet navnet på byen: *Stenbjerg*. I Danmark (i modsætning til i Sverige for eksempel) har vi kun få stednavne med eftersat bestemt artikel som i *Kullen* (der før var dansk), *Løkken*, *Skagen*, *Fedet*, *Sletten* og *Skiveren*. Ofte vil naturforholdene ikke længere svare til navnene, idet byer, hvori for eksempel ordet *skov* indgår, måske slet ikke har mere skov tilbage i dag.

Forled og efterled eksisterer ikke uafhængigt af hinanden

Bestemte efterled er altid sammensatte med personnavne. Det gælder for byer med endelserne: *-ved*, *-lev* (*-løv*), *-stad* (*-sted*), *-køb*, *-trup*, (*-drup*), *-bøl* (*-bølle*), *-ryd* (*-rød*). Her kan nævnes *Haderslev*, der indeholder mandsnavnet *Hather*, og *Skibsted*, der ikke har noget med skibe at gøre, men mandsnavnet *Skef*.

Endelserne *-by*, *-løse*, *-um* er aldrig forbundet med personnavne, men med naturforhold. Her kan nævnes *Lundby* og *Sundby*. I øvrigt er det interessant, at vikingebebyggelserne med *-by* i Storbritannien godt kan forbindes med et personnavn, f.eks. *Grimsbj*, der har mandsnavnet *Grim* i sig. Der gjaldt tilsyneladende andre regler, når man var hjemmefra.

Bynavne med endelsen *-løse* (eller *-else*), som f.eks. *Stenløse*, betegner ikke et sted, der mangler sten. Tværtimod. Endelsen betegner et fladt område, hvor der er udstrakte enge og moser, som er egnet til græsgange til kvæg. I tilfældet *Stenløse* har rydningen for sten nok været speciel drøj. *Senge* i navnet *Sengeløse* er en sammentrækning af *sø-enge*. Bortset fra et enkelt tilfælde findes der ingen bynavne med *-løse* i Jylland.

Bynavne med endelsen *-um* har ifølge én fortolkning oprindeligt lydt *hem*, hjem. En anden fortolkning siger, at der er tale om en gammel bøjningsendelse, nemlig dativ pluralis styret af en præposition. I olddansk dannedes dativ nemlig med *-um* eller *-ium*.

Risum betyder på denne måde i *risene*, *Vammen* hed tidligere *Wathum*, der betød ved *vadene* eller *vadestederne*, *Bodum* ved *boderne*, hvor en *bod* var en *bolig*, man kun boede i en del af året, for eksempel mens man kunne fiske. *Husum* betyder i *husene*.

Flere af bynavnene på *-um* så som *Risum* kan sættes sammen med et lignende bynavn, der ender på *-ing*: *Risinge*, der på tilsvarende måde dannes på grundlag af et karakteristisk naturforhold og betyder i *risene*, *Kornum* og *Korning* må være i eller ved kornmarker, og *Sædden*, tidligere *Sæthum*, svarer til *Sædinge* og betyder ved græsgangene, idet *sæd* betyder *græsgang*. *Heding* har i lighed hermed formodentlig med heder at gøre og *Bjerring* med et bjerg at gøre, det vil sige, at byen er eller var højtliggende.

Byer, hvis navne ender på *-skov*, *-holt* (*-elt*), *-ryd*, (*-rød*) er alle i sin tid blevet ryddet for skov. Disse byer hører til de mindste, idet skovene nok har hindret bebyggelsens vækst. Byerne med endelsen *-skov* er større end dem med endelserne *-holt* og *-ryd*. Vi har *Klarskov* og *Lysholt*, der begge vidner om effekten af skovrydningen og *Birkerød*, der betyder manden *Birke* rydning.

Kristendommen skaber ændringer

Kristendommens indførelse i Danmark havde en enorm indflydelse på navngivningen generelt. Folk døbte ikke længere deres børn *Thorbjørn* og *Asger* efter de gamle guder, men gik over til bibelske navne som *Adam*, *Johannes*, *Markus*, *Matthæus*, *Peter* og *Paulus*. Der opstod snart danske udgaver af navnene så som *Jens*, *Johan*, *Jon*, *Niels*, *Hans*, *Mogens*, *Matthias*, *Peder* og *Poul*. Disse navne indgår i bynavne som *Jonstrup*, *Mogenstrup* og *Pederstrup*.

Katolske klostre har f.eks. navngivet byerne *Maribo* og *Mariager* efter Jomfru Maria. Men der er også symboler som korset, der indgår i bynavne som *Korsør*, hvor et kors på den stenede strandbred (en *ør*) viste de søfarende vej. Der har været mange af den slags kors rundt omkring.

Præster, munke, biskopper og kirker findes også i flere bynavne, som f.eks. *Præstø*, *Munkebo*, *Bejstrup* (sammensat af *biskop* og *torp*) og *Kirkholt*.

Kongemagten

Købstæder får især i det 11. og 12. århundrede navne, der ofte viser tilknytningen til kronen og kongemagten. Købstæderne, der som ordet angiver, har god handel, er en vigtig indtægtskilde for kronen. De havde særlig beskatning og var ofte befæstede med borge, mure eller volde. Købstæderne har særlig status, og denne status viste sig i en

Der er byer, der kaldes Stenløse, Sengeløse, Vanløse, Tølløse, Værløse, Ramløse, Ganløse og Uggerløse, og i nærheden af Kolding, er der åbenbart også en by, der hedder Navnløse.

ændring af byens navn, så den måske fik andetleddet *-købing* eller *-borg*. Vi har for eksempel hele tre *Nykøbinge* i Danmark.

Man skulle måske tro, at der ville være mange byer i Danmark, der jo har kyst næsten hele vejen rundt, der indeholdt ordet *havn*, men der er faktisk kun få. *Frederikshavn* og *København* er nok de mest kendte. Inddrager vi Rigsfællesskabet, er der f.eks. *Thorshavn* på Færøerne, og der var *Jakobshavn* (nu *Ilulissat*) i Grønland.

Til sidst skal nævnes, at kongerne fra Christian IV og frem ofte opkaldte byer og bydele efter sig så som *Kristiania* og *Kristiansand* i Norge, der dengang hørte under Danmark. Byerne *Fredericia*, *Frederikssund* og *Frederikshavn* er alle opkaldt efter konger med navnet Fredrik. *Christiansfeld* nær Kolding blev opkaldt efter Christian VII i taknemmelighed til kongen, der havde givet udenlandske herrnhutere særlige rettigheder til at anlægge denne by.

Kvinder i bynavne

Efter enevældens tid er der adskillige eksempler på, at herregårde og områder opkaldes efter kvinder, så som *Sophienholm*, men egentlige bynavne, der indeholder et kvindenavn, hvis vi ser bort fra Jomfru Maria, skorter det på. Måske er der *Skuldelev* ved *Lejre*, der siges at være grundlagt af *Skuld*, Rolf Krakes svigefulde søster, der forårsagede hans død. Ikke engang byen *Kvinderup* ved *Slangstrup* har med en kvinde at gøre, men har sin oprindelse i et mansnavn, der staves *Qvinne* eller lignende (Der er lidt tvivl om endelsen). Der fandtes dog *Julianehåb* (nu *Qaqortoq*) i Grønland, opkaldt efter Dronning Juliane Marie. En kvindes titel indgår i Dronningmølle i Nordsjælland, og der findes også byer, hvor ordet *nonne* indgår så som *Nonnebo* på Fyn, men generelt må vi konkludere, at kvinder i bynavne bare er en mangelvare.

Sprogkræsen er udkommet 21 gange siden 2017. Der findes en oversigt over alle artikler på www.DenDanskeSprogkreds.dk. Alle numrene kan bestilles på DenDanskespogkreds@gmail.com i såvel digital- som papirudgave.

Betydningtilskrivelse

Jeg er ikke syg, jeg er bare sygt god til at omfavne livet

Af Marianne Ølholm og Lise Bostrup

I de seneste år er verbet *at fejre* blevet brugt i nogle overraskende sammenhænge. F.eks. har jeg set en lænestol, der var sat til salg på nettet beskrevet således: *Den Trætte Mand er en af Flemming Lassens mest fejrede designs.*

Et andet sted omtales Champagne-regionen som *producent af nogle af verdens mest fejrede bobler*, og en anden vinimportør gør reklame for *et af de mest fejrede græske destillerier*.

I Frederiksbergliv.dk fra november 2023 lød en overskrift:

Morten var på toppen af livet, da han pludselig døde: Hans sidste rejse blev en fejring af livet – og foregik på cykel.

Måske kunne man sige en *hyldest* til livet? Verbet *at fejre* synes at have fået en række nye betydninger og anvendelsesmuligheder, som gælder for det engelske verbum *to celebrate*. *Fejre* og *celebrate* har en fællesmængde af betydninger f.eks. i forbindelse med *at fejre fødselsdage, højtider, jubilæer, fodboldsejre* mv., og derfor kan de to ord ofte bruges som oversættelser af hinanden. Men *celebrate* har også en lang række betydninger som *at prise, hylde, lovprise, berømme, besynge, glæde sig over* og *ære*. Nogle af disse betydninger synes nu at blive tillagt det danske *fejre*.

Noget lignende gælder for *omfavne*, som på dansk indebærer en eller anden form for fysisk kram, mens det engelske *embrace* har en meget bredere betydning, som smitter af på det danske ord, f.eks. *gribe (en chance), tage imod, vælge, tage til sig, tilslutte sig, omfatte, inkludere, spænde over*.

Andre eksempler på tilskrivning af ny betydning til ord, der har eksisteret længe i det danske sprog:

en artist i betydningen en sanger/sangerinde

en profil i betydningen en person

en baby i betydningen lille (en babygulerod) (se Sprogkræsen 19)

Kaffe og café

Af Mette Marianne Hess

Sprogbrugen omhandlende *kaffedrikning* er et godt eksempel på, hvordan sproget tilpasses den kontekst, det anvendes i, her kulturen omkring *kaffedrikning*.

Kaffesøster, kaffeslabberas og andre ældre sammensætninger

Der findes et utal af sammensatte ord med *kaffe*. Af ældre dato finder vi f.eks. *kaffesøster, kaffeslabberas, kaffepause, kaffetår, kaffetid, kaffetørstig, kaffedrikker, kaffebro, kaffestue, kaffefarvet, kaffebun, kaffebord, kaffebordsbog, kaffeselskab* og *kaffeklub*.

Ord som *kaffesøster, kaffeslabberas, kaffeselskab* og til dels *kaffepause* antyder, at kaffedrikning tit foregik i selskab med andre, og således giver en *kaffesøster* ikke bare associationer til duften af mokka, men også til hyggesnak mellem gode veninder, naboer eller lignende.

Kaffe hjemme, kaffe ude

Selv om kaffedrikning førhen ofte var forbundet med hyggesnak, og således tit var en social aktivitet, så foregik den oftest hjemme, idet det at gå ud og drikke kaffen uden for ens hjem før 1970'erne var forbeholdt en eksklusiv lille gruppe af velstillede borgere. Der eksisterede kun et begrænset antal kunstnercaféer, hvor man blandt andre kunne møde kunstnere.

Franskinspirerede caféer

Indtoget af fransk- (parisisk-) inspirerede caféer, som vi kender dem i dag, anført af steder som Café Sommersko fra 1976 og Café Dan Turèll fra 1977, hurtigt efterfulgt af andre caféer som Café Victor, ændrede dette.

Ordet *café* stammer fra det franske ord *café*, der både betyder *kaffe* og et *kaffelokale*.

Caféernes opståen først i København, siden i andre større danske byer og til sidst også i de mindre, gav dem en ny rolle. De blev populære mødesteder for de unge, som ikke kom for at drikke kaffe, men primært for at møde deres venner.

Caféernes sortiment udvides

Hurtigt begyndte caféernes drikke- og spisekort blev hurtigt udvidet til også at omfatte alkoholiske drikke og lettere retter (f.eks. *sandwich* og et mindre udvalg af lune retter), hvilket gjorde caféerne til deciderede *gå i byen-steder* på lige fod med værtshuse, barer og diskoteker. Nogle specialiserede sig yderligere f.eks. med at have live musik, så der opstod jazzcaféer. Andre excellerede i udskænkning af cocktails og blev til cocktailbarer.

Cafeer og livsstil

De unge udvalgte deres caféer ud fra, hvor der kom andre unge af deres type. Således hang punkerne i 80'ernes København ud på Café Floss, mens flipperne, yuppierne osv. hang ud på andre caféer.

Så fra blot at være indtag af en koffeinholdig drik har kaffedrikning også udviklet sig til at et vigtigt element i mange folks identitetsdannelse.

Mange drikker stadig meget af deres kaffe ude i byen på nøje udvalgte steder, hvor man kan blive set offentligt med andre nøje udvalgte personer. De går altså mere på café for *at blive set hængende ud med de rigtige* end for at dække deres koffeinbehov.

Cafeerne bliver hverdag

Op i 1980'erne accelererede det for alvor, og hurtigt blev det at gå på café og drikke sin kaffe noget hverdagsagtigt, som det store flertal i befolkningen praktiserede på om ikke daglig, så ugentlig basis især i store byer. Så fra at det først var de unge, der frekventerede cafeerne, fulgte de andre aldersgrupper sidenhen med, og i dag er der cafégæster i alle aldre.

Nye kaffeord

Senere kom også ord som *kaffemøde*, *kaffedate*, *kaffepusher*, hvoraf de to første siger noget om, at kaffedrikning ikke længere altid har til formål at få stillet sin koffeintørst eller sit behov for lidt hygge(snak), men også kan have et specifikt formål som at være et strategisk element i jagten på et bedre job eller på at finde en ny kæreste.

Caféernes popularitet afstedkom mange nye sammensatte ord, hvori ordet *café* indgik f.eks. *caféliv*, *cafékultur*, *fortovscafé*, *café-miljøer*, *stamcafé*, *caféaften*, *cafégæst*, *natcafé*, *bogcafé*, *kunstcafé*, *computercafé* / *internetcafé* / *netcafé*, *cafédate*, men sidenhen også ord, som ikke indebærer indtag af kaffe eller andre drikke – f.eks. ordet *cafépenge*, som SU (Statens Uddannelsesstøtte) til hjemmeboende studerende ironisk er blevet kaldt.

Ordet *cafépenge* optrådte første gang i slutningen af 1990'erne, hvor daværende undervisningsminister Margrethe Vestager i et forsøg på at finde et område til besparelse, kaldte SU til de hjemmeboende unge dette. Mange opfattede ordet som nedladende, som om de studerende ikke lavede andet end gå på café, og en hån mod mindre velstillede familiers børn, hvor SU'en ikke handlede om cafébesøg, men hvorvidt disse familier overhovedet havde råd til, at deres børn studerede.

Caféer uden kaffe

Andre ord som *musikcafé* betegner heller ikke nødvendigvis noget med *kaffedrikning*, men blot et sted man kan lytte til musik, mens *lektiecafé* bruges om et sted, hvor f.eks. elever i Folkeskolen eller på en sprogskole kan få hjælp til deres hjemmearbejde; og ordet *tøjcafé* bruges om et sted ofte drevet af frivillige, hvor folk kan afhente gratis tøj.

Et andet eksempel er de mange isudsalg, som oftere og oftere kalder sig for en *iscafé* fremfor *isbar* eller *isbutik* eller det ældre udtryk *ismejeri*, som alle før var de almindelige betegnelser for et sted, hvor man kunne spise eller købe is.

I disse ord har ordet *café* mere fået betydning af at være et sted uden for privat-sfæren, hvor der foregår en eller anden bestemt aktivitet som f.eks. uddeling af tøj. Ligesom man sjældent drikker *kaffe* i forbindelse med et besøg på en *iscafé*.

Er du sprogkræsen?

Har Sverige strukket eller strakt sig langt?

En overskrift i Berlingske har skabt debat

Af Lise Bostrup

Den 11. juli bragte Berlingske denne overskrift på forsiden: *Sverige har strukket sig langt, og nu har Erdogan bøjet sig.*

Formen *strukket* fik mange læsere op i det mørkerøde felt. *Hvorfor skriver de strukket, når det hedder strakt – og så endda på en forside?* lød spørgsmålet. I et læserbrev med overskriften *Sprogets forfald* blev brugen af formen *strukket* gjort til et sikkert tegn på, at *Berlingske* sjusker med sproget. I alt modtog Berlingskes debatredaktion 20 læserbreve med udgangspunkt i den famøse overskrift. Stort set alle skribenterne nøjedes med at påpege fejlen og udtrykke deres harme.

Selv forsøgte jeg mig med ikke bare én, men to mulige forklaringer på fejlen.

Sammenblanding af to bøjningsmønstre

Umiddelbart kunne man tro, at der var tale om en nyere sammenblanding af to bøjningsmønstre: *række, rækker, rakte, rakt* og *drikke, drikker, drak, drukket*. På Sproget.dk, der redigeres af Dansk Sprognævn og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab i forening, finder man da også denne forklaring.

Det ville imidlertid være et ret specielt fænomen. Udviklingen plejer at være, at de uregelmæssige former tilpasses det regelmæssige system. Tidligere galede haner ikke, de *gol*, og tidligere *bedragede* man ikke nogen, man *bedrog* dem.

En ældre form

Formen *har strukket* var tidligere ret udbredt. For eksempel beskrev Prins Christian Frederik, senere Hans Kongelige Højhed Christian den 8., for eksempel det norske folk således i 1814.

Historien maa ikke fortælle om dette Folk, der tidligere altid har vist sig« at være baade tappert og forvovent, at det frygtsomt har strukket Hals under det svenske Aag, som det afskyr.

Og da digteren og historikeren Peter Vilhelm Jacobsen i 1832 beskrev sin ungdoms lidelser hed det:

Kun enkelte Dage har jeg været fri for at sidde ved denne juridiske Examen, som jeg højlig fortryder at have paataget mig at notariere ved; men disse enkelte Dage have, for saa vidt jeg ikke i stum og dum Resignation har siddet i min Lænestol og strukket Benene fra mig, været saa overfyldte med Cancelle-Forretninger, at jeg ikke har kunnet tænke paa andet.

Teorien om den ældre form passer bedst

Formen *har strukket* er således en ældre form, og det passer bedre med, at den gennem tiden er blevet normaliseret til *har strakt*.

Formen *har strukket* er således en ældre form, og det passer bedre med, at den gennem tiden er blevet normaliseret til *har strakt*.

Dele af denne tekst var trykt i Berlingske den 16. juli 2023.

Dromedarord og kamelord

Af Lise Bostrup

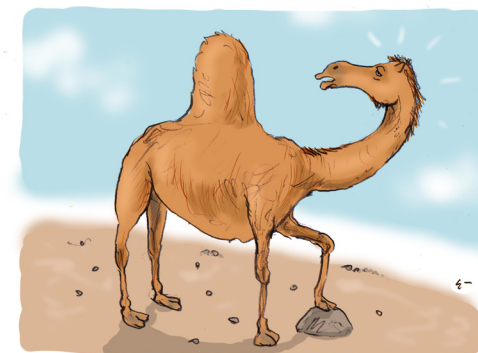
Kamelord er en ny type kunstord, der bliver mere og mere udbredt i det danske sprog.

Kamelord noteres med mindst ét stort bogstav inde i selve ordet, og vi kender det fra *PostNord*, *MitID*, *NemID*, *BogMarkedet*, *Uddannelses-Center*, *UddannelsesGuiden* og mange andre mere eller mindre officielle navne.

Fænomenet kendes helt fra 1953, hvor et firma markedsførte en særlig type fotolinser under navnet *CinemaScope* med et stort S i midten.

Store bogstaver inde i ord fik fagbetegnelsen *intercaps* og senere den for engelsktalende mere billeddannende betegnelse *camelword*, da det engelske ord *camel* både anvendes om *kameler* og *dromedarer*.

På dansk kunne man overveje at kalde *BogMarkedet*, *InterCity*, *PostNord* og *RealMæglerne* for dromedarord, og *MitID* og *NemID* for kamelord.

Hvad blev der af ordet vildøv?

Af Lise Bostrup

Min mormor, der desværre ikke lever længere, brugte somme tider ordet *vildøv* om personer, der kun hørte det, de ønskede at høre. Jeg kom til at bruge ordet i en samtale i går og blev klar over, at det ikke umiddelbart blev forstået. Jeg slog det derfor op på Ordnet.dk og i Retskrivningsordbogen og fandt ud af, det ikke var opført nogen af stederne.

Herefter kastede jeg mig over Ordbog over Det Danske Sprog, og her fandt jeg ud af, at det ikke blot var min mormor, der havde brugt dette ord, men også selveste N.F.S. Grundtvig.

Det forekommer mig, at *vildøv* er et udmærket ord, der klart beskriver en attitude, der eksisterer i bedste velgående i dag.

Lad dette være en opfordring til at støve ordet *vildøv* af og bruge det så ofte, at det kan genoptages i det aktive danske ordforråd.

Anmeldelse

Sproglig tænkepause

Af Karin Louise Sigurskjold

Mikkel Wallentin er forfatter til en meget lille bog med titlen *Sprog* i serien *Tænkepauser* udgivet af Aarhus Universitetsforlag. Den indgår i en serie med 78 andre forskellige emner. Bogen er kun på 13.484 ord eller små 60 sider.

Wallentin er hjerneforsker ved Aarhus Universitet og betegner sig selv som sprognørd, dvs. at han beskæftiger sig med at undersøge sprog i hjernen. Det forhold, at Wallentin ikke er filolog, gør, at han griber sproget an på en anden måde end med de sædvanlige grammatiske, fonetiske, semantiske eller syntaktiske benævnelser. Det betyder imidlertid ikke, at han ikke kender betegnelserne, for det gør han, og han kommer ind på eksempler på dem alle, men hans fokus er sprogstrukturer i hjernen.

Wallentin prøver at nå frem til en definition af, hvad sprog egentlig er og tager udgangspunkt i evolutionen. Sprog er noget, der kun involverer mennesker. Der er endnu ikke fundet dyrearter, der kommunikerer på så sofistikeret en måde som mennesker, og vi mennesker har en fundamental trang til at dele vores tanker med hinanden.

Han kommer med en interessant hypotese, som nogle sprogforskere deler, at vi bliver født med viden om en form for universel grammatik. Det kan måske forklare, hvorfor børn lærer sprog så hurtigt og så problemløst – hvad enten det er talt sprog eller tegnsprog.

Om det overhovedet er muligt for os at tænke uden for sproget, er et andet spørgsmål, der berøres.

Bogen byder på mange sjove og interessante detaljer, der ender ud i, at sproget er hjørnестenen i civilisationen.

En lille hage ved bogen er nogle vigtige sætninger, skrevet med gult, der sammenfatter en konklusion, men farven gør det nærmest umuligt at læse. På trods af det er det spændende og lærerig læsning.

Mikkel Wallentin: *Sprog* udgivet i serien *Tænkepauser*, Aarhus Universitetsforlag, 2016.

Sproglige tildenser

Af Lise Bostrup

De seneste godt 5 år har dagbladet Politiken hver mandag bragt en klumme om det danske sprog skrevet af Marianne Rathje, der er seniorforsker ved Dansk Sprognævn. 50 af disse klummer udkom i 2022 med titlen *Sproglige tildenser*.

Sproglige tildenser bliver markedsført som lidt af en krystalkugle, der giver svar på lingvistikens store spørgsmål:

Men hvorfor udvikler sproget sig egentlig? Hvorfor kan det ikke bare være det samme, som det altid har været? Og hvad bringer den sproglige fremtid mon? Bliver vores sprog fyldt med engelske låneord? Kommer der flere og flere bandeord i dansk? Erstatte sproget på sociale medier vores gode, gamle skriftsprog? (...) Få svar på disse – og mange flere – spørgsmål i Sproglige tildenser.

Det er som bekendt svært at spå, især om fremtiden, og Marianne Rathje undlader da også at give konkrete svar på de stillede spørgsmål.

Til gengæld vrimler Rathjes klummer med interessante ord og udtryk, som hun opsnuser overalt, hvor hun færdes. Hun er meget optaget af unge menneskers sprog, og hendes yndlingskilder er Facebook, MTVs realityserie *Ex on the beach* og så hendes egen datter, og hun vælger ofte nogle sprogløbsord, som ældre mennesker anser for at være regulære fejl. Selve bogens titel *tildenser* ville f.eks. blive korrigeret i en skolestil, men Marianne Rathje beskrev i en klumme i Politiken den 16. juli 2018 formen som et resultat af en interessant udvikling:

Det kommer af latin 'tendentia', der er afledt af 'tendere' i betydningen 'spænde, strække, stræbe mod'. For 70 år siden fandtes kun én udtale af tendens, nemlig 'tændens', mens man i hvert fald de seneste 30 år har kunnet høre en udtale med e i første stavelse i stedet for æ. Det er en generel udvikling, at æ-lyden i visse ord nu kan udtales med e – det gælder f.eks. også et ord som 'tænke', der kan udtales, som blev det stavet 'tinke'. Hvis man har en e-udtale af 'tendens', kan man sikkert godt forestille sig ordet stavet 'tindens'. Og l'et kommer måske ind i billedet, fordi man genfortolker et ord, der ikke giver mening, når etymologien bag er ukendt: 'til' er mere almindeligt end 'tin'. Og måske laver man også en parallel til udtrykket 'til dels'?

Det er mange ord at spendere på en efter mit skøn ikke særlig udbredt stavfejl, og når man søger formen *tildens* på nettet, bliver man da også udelukkende henvist til Marianne Rathjes tekster. Rathje lægger sig i sit valg af bogtitel i forlængelse af den sprogpolitik, som boomere som Jørn Lund og Erik Hansen repræsenterede, hvor professionelle sprogfolk nærmest kappedes om ved hjælp af en kombination af spidsfindige lingvistiske vinkler og påstande om unge menneskers sprogbrug at forsvare de sprogregler, der indtil ungdomsoprøret blev terpet ind i hovederne på alle skolebørn.

I forhold til forvekslinger af *ligge* og *lægge*, som nok er den fejl, der kan få de fleste danskere over 80 til skrive læserbreve, hævder Marianne Rathje tilbagelænet, at *selv Brorson rodede rundt med lægge og ligge*.

Marianne Rathje: *Sproglige tildenser. Sprogforandringer i dansk*, Syddansk Universitetsforlag, 2022, 144 sider.

Den Danske Sprogkreds' program

januar - maj 2024

Torsdag den 1.2.
kl. 19

Sprogriktighed og sprogpolitik

Sprogpolitik og sprogriktighed ved Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup på Kulturstationen i Vanløse.

Onsdag den 21.2.
kl. 19

Den Internationale Modersmålsdag

Roepiger med polsk som modersmål i 130 år

Foredrag, erindringer, digte, forskning og politirapporter i samarbejde med Forfattergruppen Os hervedefra, Polsk Debatklub og Museum Polakkasernen. Kulturstationen i Vanløse.

Fredag-søndag
den 1.-3. 3.

Sprogkredsen deltager i bogmesse i Marselisborghallen i Aarhus

Fredag
den 8. 3.

Debatarrangement om *postmænd og kogekoner, sosuassistenter m/k, formandinder, forpersoner, cisnormativitet og miskønning på Kvindernes internationale kampdag*

Kulturstationen i Vanløse.

Torsdag den 4.4.
kl. 19

Dansk udtalevariation i dag

Ændringer i udtalen siden 1945, lavkøbenhavnsk talesprog og tydeligt kirkesprog ved Dan Hellum, Sven Hansen og Lise Bostrup. Kulturstationen i Vanløse.

Onsdag den 24.4.
kl. 19

Justin Marcussen-Brown: Børn og sprog

Kulturstationen i Vanløse

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. om året og inkluderer fire numre af *Sprogkræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens årlige udgivelse og gratis adgang til kredsens arrangementer.

Et abonnement på *Sprogkræsen* koster 300 kr. pr. år.

Alle Sprogkredsens udgivelser kan bestilles på Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 26 71 78 37

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds